

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

PERSPEKTYWA
WYCHOWAWCZA

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

PERSPEKTYWA WYCHOWAWCZA

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY

Kraków 2023

Sylvia Jaskuła
Akademia Łomżyńska
📧 <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@al.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2023

Recenzja
dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-961-7 (druk)
ISBN 978-83-8138-962-4 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389624>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ZNACZĄCE KOMPONENTY WYCHOWANIA W RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ

Anna Matuchniak-Mystkowska , Wychowanie historyczne, wychowanie patriotyczne. Muzeum realne i wirtualne – na przykładzie Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Opolu/Łambinowicach	15
Maria Groenwald , Zaufanie w relacjach uczniów i nauczycieli w rzeczywistości hybrydalnej	45
Anna Walulik , Towarzystwo wychowawcze wobec wirtualnego świata	61

ROZDZIAŁ II. SZTUCZNA INTELIGENCJA A WYCHOWYWANIE W RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ

Leszek Korporowicz , W poszukiwaniu sztucznego człowieczeństwa	79
Sylwia Jaskuła , Sztuczna inteligencja w procesach kształcenia i wychowania	95

Tadeusz Kowalewski, Znaczenie kultury cyfrowej w wychowaniu w rzeczywistości hybrydalnej 113

ROZDZIAŁ III. WYZWANIA
WSPÓŁCZESNEGO PROCESU WYCHOWAWCZEGO

Anna Brosch, Prawo do bycia zapomnianym w kontekście kreowania wizerunku dzieci w mediach społecznych 129

Łukasz Buksa OFM, Uzależnienie od Internetu i fonoholizm wśród adolescentów..... 143

Joanna Truszkowska, Determinanty realizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej – wybrane aspekty 175

ROZDZIAŁ IV. WSPÓŁCZESNA RZECZYWISTOŚĆ WYCHOWAWCZA

Małgorzata Bandach, Świat wirtualny w rzeczywistości wychowawczej dziecka w wieku przedszkolnym..... 201

Olga Modzelewska, Ewa Chłudzińska, Wychowanie na odległość. Doświadczenia i refleksje nauczycieli po „pierwszym szoku” zdalnego nauczania w pandemii COVID-19 221

Joanna Wysmułek, Technologie w kształceniu i wychowaniu 239

Jacek Szymański, Hybrydowość, hybrydalność, hybrydyczność sztuk pięknych w poszerzaniu horyzontów kulturowych 259

Indeks nazwisk..... 279

ZNACZENIE KULTURY CYFROWEJ W WYCHOWANIU W RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ

Tadeusz Kowalewski
Akademia Łomżyńska

WPROWADZENIE

Współcześnie proces wychowania związany jest nieodłącznie ze zmianami cywilizacyjnymi i kulturalnymi¹, które wpływają na złożony układ oddziaływań społecznych, zmierzających do określonych rezultatów wychowawczych. Częstość przejawiamy bezkrytyczną uległość wobec fetysza innowacji technologicznych. Jednak bez względu na nasze nastawienie wobec zmian technologicznych warto podkreślić, że pociągają one za sobą zmiany społeczne, ekonomiczne oraz kulturowe, które wymagają od nas uważnego analizowania procesu dyfuzji kulturowej, tak aby nie doszło do zniszczenia ważnych elementów dziedzictwa kulturowego, zaburzenia jego równowagi oraz stworzenia próżni w świadomości społecznej. Niekontrolowany proces dyfuzji prowadzić może do osłabienia tożsamości społeczeństwa,

.....
¹ Kevin Kelly w swojej książce opisyje 12 sił technologicznych, które ukształtują przyszłość; zarysowuje 12 trendów, które na zawsze zmieniają sposób, w jaki pracujemy, uczymy się i komunikujemy. Jednym z głównych poruszanych przez niego tematów jest rozwój sztucznej inteligencji. Zob. K. Kelly, *The Inevitable: Understanding the 12 Technological Forces That Will Shape Our Future*, Penguin Books, New York, NY 2016, s. 336.

a nawet może grozić jej całkowitą utratą². W tym kontekście istotna jest odpowiednio ukształtowana i przekazywana kultura cyfrowa, która umożliwi przyjęcie właściwej postawy poznawczej w procesie wychowania w rzeczywistości hybrydalnej, w której łączą się świat realny i świat wirtualny. Kultura cyfrowa wpływać może na sposób myślenia i postrzegania świata, kształtując relacje między wiedzą a odpowiedzialnością w wymiarze jednostkowym i wspólnotowym. Dlatego też istotne jest zrozumienie znaczenia kultury cyfrowej w wychowaniu w rzeczywistości hybrydalnej, aby nie ulec procesowi degradacji człowieczeństwa i paradoksowi „postępu”, na co wskazuje chociażby papież Franciszek w *Liście do Przewodniczącego Papieskiej Akademii Życia*³.

CELE WYCHOWANIA

Barbara Kiereś, patrząc z perspektywy filozoficznej, zauważa, że cel wychowania nie wyczerpuje się w indywidualnym dobru jednostki (indywidualizm wychowawczy) ani też w podporządkowaniu jej społeczeństwu (kolektywizm wychowawczy). Wychowanie ma na celu takie urzeczywistnianie dobra w człowieku, które służy innym ludziom we wspólnym dążeniu do ostatecznego celu życia. Życie każdemu człowiekowi jest zadane do realizacji od momentu poczęcia do naturalnej śmierci⁴.

Największym problemem, przed którym stają pedagodzy i teoretycy wychowania, jest wybór celów procesu wychowania. Bez wyznaczenia jasnych i racjonalnych celów niemożliwe jest bowiem stwierdzenie, które programy wychowawcze osiągają cele ogólnego znaczenia, a które uczą przypadkowych faktów i postaw o wątpliwej wartości.

² L. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1993, s. 47, *Prace Wydziału Nauk Społecznych – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 30.

³ Papież Franciszek, *Humana communitas. List do Przewodniczącego Papieskiej Akademii Życia*, „L'Osservatore Romano” 2019, nr 2, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/listy/humana_communitas_06012019 (12.04.2023).

⁴ B. Kiereś, *Wychowania filozofia*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 9, red. A. Maryniarczyk et al., Polskie Towarzystwo Tomasza w Akwinu, Lublin 2008, s. 859.

Pomimo przeprowadzenia wielu badań porównujących efekty różnych metod wychowawczych i programów na podstawie różnych miar nadal niewiele jest badań poświęconych wyjaśnieniu samej wartości tych miar efektów. Po okresie badań z lat 60., które analizowały wyniki programów za pomocą ilorazu inteligencji i testów osiągnięć, badacze zaczęli pytać, jakie jest uzasadnienie używania ilorazu inteligencji do oceny efektów edukacyjnych. Istnieją trzy główne strategie definiowania celów i ich wiązania z wynikami badań: strategia pożądanых cech lub „zasobu cnót”, strategia przepowiadania sukcesu lub „psychologii przemysłowej” oraz strategia „logiki rozwojowej”. Według Lawrence’a Kohleberga i Rochelle Mayer dwie pierwsze nie posiadają wyraźnej teoretycznej podstawy definiowania celów, które mogłyby oprzeć się logicznej i filozoficznej krytyce, a stosowane w sposób dotychczasowy – opierają się na założeniach pozostających w sprzeczności z wynikami badań⁵.

W pedagogicznej literaturze można wyróżnić pięć głównych źródeł celów wychowawczych: naturę człowieka, wartości ponadczasowe, wartości społeczne, wartości ideologiczne oraz wartości religijne. Istnieją co najmniej dwie orientacje teoretyczne, które próbują określić relacje między celami a wartościami w wychowaniu. Według pierwszej z nich wartości są podstawą do formułowania celów wychowawczych. Zgodnie z tą koncepcją ideałem człowieka i edukacji są pewne wartości, które uważa się za najwyższe, a celami wychowania są te, które umożliwiają osiągnięcie tych wartości w sposób hierarchiczny. Druga orientacja podkreśla społeczny kontekst edukacji i traktuje ją jako formę aktywności społecznej, która jest produktem organizacji życia społecznego. Autorzy tej koncepcji uważają, że cele muszą wynikać z dążeń określonych grup i warstw społecznych. Zdaniem zwolenników tej orientacji nie istnieje tylko jeden uniwersalny ideał, ale jest ich wiele, zależnie od społeczeństwa i kultury, a uczniowie internalizują je w procesie dydaktyczno-wychowawczym⁶.

---

⁵ L. Kohleberg, R. Mayer, *Rozwój jako cel wychowania*, [w:] *Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach*, red. Z. Kwieciński, L. Witkowski, Instytut Badań Edukacyjnych–Wydawnictwo Edytor, Warszawa–Toruń 1993, s. 51-53.

⁶ L. Zarzycki, *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*, Rada Wydawnicza Karkonoskiej Państwowej Szkoły Wyższej, Jelenia Góra 2012, s. 59-61.

W teorii wychowania istnieją co najmniej dwie orientacje dotyczące relacji między celami a wartościami w wychowaniu. Pierwsza z nich uważa, że wartości stanowią podstawę do formułowania celów wychowania, a ideał człowieka i wychowania jest zbiorem wartości zhierarchizowanych i skoncentrowanych wokół wartości naczelných. W drugiej orientacji cele wychowania wynikają z analizy rzeczywistości społecznej i muszą wypływać z dążeń i aspiracji konkretnych grup i warstw społecznych. W obu orientacjach cele wychowania osiąga się poprzez kształtowanie postaw wobec różnych obiektów rzeczywistości, a wartości stanowią treść postaw wychowanka. Istnieje różnica między tymi koncepcjami w założeniach światopoglądowych i aksjologicznych, gdzie jedni odwołują się do wizji świata, który ma nadejść, a wychowanie jest traktowane jako instrument przekształcania świadomości ludzi i urzeczywistniania wartości powszechnie aprobowanych, a drudzy zakładają, że cele wychowania mają wartość społeczną tylko wtedy, gdy zostaną w pełni zrealizowane i służą rozwojowi jednostek i grup społecznych⁷.

Należy wskazać, że w edukacji cele to standardy, które wychowawcy chcą osiągnąć w wyniku kształcenia. Standardy te odnoszą się do pożądaných zachowań społecznych i moralnych, postaw i innych cech osobowości uczniów. Zazwyczaj wskazują na ogólne zmiany lub przekształcenia, które zachodzą w osobowości uczniów w wyniku zastosowania odpowiednich metod, środków i warunków. Pożądanę zmiany wynikające z celów kształcenia dotyczą zwykle zarówno zmian poznawczo-instrumentalnych, jak i motywacyjno-emocjonalnych. Pierwsze z nich odnoszą się do nabywania wiedzy o świecie, ludziach i wartościach, w tym umiejętności wpływania na nie, drugie zaś dotyczą kształtowania postawy ucznia wobec świata i ludzi, jego przekonań i wartości oraz celu życia⁸.

Według Janusza Korczaka jednym z najważniejszych celów wychowania jest kształtowanie wolnego i niezależnego człowieka, który będzie potrafił dokonywać świadomych wyborów i podejmować odpowiedzialne decyzje w życiu. Wychowanie powinno według niego

⁷ J. Górniewicz, *Teoria wychowania (wybrane problemy)*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, Olsztyn 2007, s. 81-82.

⁸ L. Zarzycki, *op. cit.*, s. 58.

także rozwijać potencjał jednostki oraz przygotować ją do pełnienia roli obywatela, który będzie miał świadomość swoich praw i obowiązków oraz aktywnie uczestniczył w życiu społecznym. W przestrzeni wirtualnej postulatory Korczaka są dość trudno aplikowalne, gdyż istnieje w niej o wiele więcej niż w realnej przestrzeni wychowawczej nieokreślonych czynników, które nie poddają się społecznej kontroli w celu kształtowania odpowiedzialnych postaw moralnych i społecznych. W rzeczywistości hybrydalnej trudno jest wprost odnieść cel do stanu rzeczy, którego osiągnięcie jest pożądane⁹.

Podobnie uważała Maria Grzegorzewska, postrzegając wychowanie jako proces celowy, który skupia się na doskonaleniu się jednostki ludzkiej poprzez umożliwienie jej rozwoju wolności, rozwinięciu jej aktywności i zdolności, wychowaniu jej do odpowiedzialności za swoje postępowanie i za losy ludzkości¹⁰.

Celem wychowania według Bogdana Nawroczyńskiego jest natomiast ukształtowanie człowieka z „osobowością kulturalną”, dzięki któremu możliwe będzie wspieranie rozwoju „społeczeństw kulturalnych”. To, na co wskazuje ten autor, to konieczność uwzględniania w procesie dydaktycznym kształtowania osobowości człowieka oraz dostarczania wspólnocie kulturowej wartościowych członków. Wszystkie czynności dydaktyczne mają sens jedynie wtedy, gdy ich dążeniem staje się ukształtowanie człowieka odpowiadającego wymaganiom danej epoki i kultury, w jakiej funkcjonuje. Nawroczyński w *Zasadach nauczania* wskazuje na minimalne cele dydaktyczne, które realizuje większość szkół. Minimalne cele dydaktyczne to „zapełnianie” umysłów dzieci i młodzieży materiałem nauczania. Przeciwstawiane są im cele właściwe, takie jak ćwiczenie uwagi, zdolności obserwowania, fantazja, pamięć, inteligencja, czyli dyspozycje intelektualne. Materiał nauczania ma być, zdaniem Nawroczyńskiego, „nie tylko dobrem duchowym, które starsze pokolenia za pośrednictwem nauczycieli przekazuje młodszemu, lecz również podłożem dla ćwiczeń popierających rozwój umysłowy”¹¹.

⁹ J. Korczak, *Wybór pism pedagogicznych*, t. 1, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1958, s. 301.

¹⁰ M. Grzegorzewska, *List do młodego nauczyciela (cykl trzeci)*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1961, s. 3-4.

¹¹ B. Nawroczyński, *Zasady nauczania*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1961, s. 43.

Natomiast polski socjolog Florian Znaniecki twierdził, że cele wychowania zlokalizowane są w otoczeniu społecznym i nie są związane bezpośrednio z psychiką jednostki. Uspołecznienie jednostki następuje poprzez włączanie jej do coraz większej liczby grup społecznych o zróżnicowanych wpływach wychowawczych. To właśnie dzięki grupom społecznym realizowany jest proces wychowania¹².

Karl R. Popper, jeden z najbardziej znanych filozofów nauki, był zdania, że celem wychowania nie jest jedynie przekazywanie wiedzy, ale raczej rozwijanie umiejętności myślenia i krytycznego podejścia do informacji¹³. Podkreślał, że wychowanie powinno skłaniać ludzi do zastanawiania się i analizowania faktów, a nie jedynie bezkrytycznego przyjmowania dogmatów i wierzeń. Wychowanie powinno pomagać ludziom w rozwijaniu umiejętności krytycznego myślenia i dostrzegania błędów oraz konsekwencji z nimi związanych¹⁴. Wartość wychowania tkwi w tym, że zachęca ludzi do poszukiwania prawdy i odrzucania fałszywych przekonań¹⁵. W ten sposób, zdaniem Poppera, edukacja staje się nie tylko narzędziem przekazywania wiedzy, ale także sposobem na rozwijanie umysłu i osobowości jednostki.

Należy jeszcze przytoczyć stanowisko Kazimierza Sośnickiego, który skupia się na indywidualnym i różnorodnym charakterze etosu w kontekście wychowania państwowego. Celem tego rodzaju wychowania jest przygotowanie jednostki do aktywnego zaangażowania w szerszej wspólnotcie ducha lub interesu, zgodnie z rozumieniem wspólnoty opracowanym przez Ferdinanda Tönniesa¹⁶. Według Sośnickiego główne założenie wychowania nie ogranicza się

¹² F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, t. 1: *Wychowujące społeczeństwo*, t. 2: *Urabianie osoby wychowanka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 314-362, *Biblioteka Socjologiczna*.

¹³ K.R. Popper, *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*, Oxford University Press, London 1972, s. 26; idem, *The Open Society and Its Enemies*, Routledge, London 1945, s. 262; idem, *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge, London 1959, s. 58.

¹⁴ Idem, *The Poverty of Historicism*, Routledge, London 1957, s. 14.

¹⁵ Idem, *Unended Quest: An Intellectual Autobiography*, Routledge, London 1976, s. 88.

¹⁶ F. Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, przeł. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, *Biblioteka Socjologiczna*.

jedynie do nauczania umiejętności rozwiązywania konfliktów, lecz przede wszystkim do przygotowania jednostki do aktywnego współdziałania i harmonijnego współżycia z innymi ludźmi. Cele wychowania, które zaproponował, można podzielić na trzy grupy. Po pierwsze, wychowanie dąży do wytworzenia i zakorzenienia u wychowanków odpowiedniego etosu poprzez wewnętrzne przyswojenie zasad etosu, zrozumienie ich i autentyczne przeżycie. Po drugie, zasady etosu powinny zostać włączone w strukturę psychiczną wychowanka, co prowadzi do odpowiednich przemian w jego umyśle. Po trzecie, celem wychowania jest stworzenie możliwości rozwoju etosu, który będzie motywował jednostkę do właściwych postaw i działań¹⁷.

W krótkim przeglądzie wybranych stanowisk teoretycznych można zauważyć, że cele wychowania mogą być odmiennie określone. Ich kontekst znaczeniowy zależy może również od kultury, epoki historycznej czy systemu politycznego. Cele wychowania są wynikiem stosunków społeczno-ustrojowych, poziomu nauki, techniki, kultury, tradycji narodowej i dziedzictwa ludzkości danego społeczeństwa. W przeszłości cele wychowania były inne, w zależności od epoki i społeczeństwa, na przykład w feudalizmie i we wczesnym kapitalizmie. W dzisiejszych czasach muszą być one dostosowane do tempa życia, które jest znacznie szybsze niż 100 lat temu. Zmiany w technologii, organizacji życia społecznego i kulturze są tak duże, że cele wychowania muszą wykraczać poza obecną rzeczywistość i odnosić się do zmian przewidywanych w przyszłości. Aby zrozumieć te zmiany, należy prześledzić ogólne tendencje rozwojowe naszej epoki¹⁸. Zmiany dokonują się w sposób dynamiczny w obszarze rozwoju technologii cyfrowych, które coraz większy nacisk kładą na rozwój kompetencji cyfrowych, umiejętności współpracy oraz kreatywności w hybrydальной rzeczywistości, którą Sylwia Jaskuła opisała następująco:

[...] świat ten stał się ogniwem łączącym przestrzeń realną i wirtualną, spajając to, co dotychczas było nieosiągalne, z tym, co jest możliwe w kodzie transgresji symbolicznej. Ten

---

¹⁷ K. Sośnicki, *Podstawy wychowania państwowego*, Książnica-Atlas, Lwów-Warszawa 1933, s. 132-134, *Biblioteka Pedagogiczno-Dydaktyczna*, nr 11.

¹⁸ Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1996, s. 50-52.

nowy obszar aktywności ludzkiej wyznacza nowe formy koegzystencji przestrzeni, dla których często trudno znaleźć wspólne określenia¹⁹.

Max Weber już w 1917 r. przestrzegał nas, że:

Wzrastająca intelektualizacja i racjonalizacja nie oznaczają [...] wzrostu powszechnej wiedzy o warunkach życiowych, którym podlegamy. Oznaczają one coś innego: wiedzę o tym albo wiarę w to, że gdyby tylko człowiek tego chciał, to mógłby w każdej chwili przekonać się, że nie ma żadnych tajemniczych, nieobliczalnych mocy, które by w naszym życiu odgrywały jakąś rolę, ale wszystkie rzeczy można – w zasadzie – opanować przez kalkulację²⁰.

To stwierdzenie jest dla nas wyzwaniem, które wskazuje nam potrzebę dostosowania się do nowej rzeczywistości, jaką jest rzeczywistość hybrydalna.

ZNACZENIE KULTURY CYFROWEJ

Rozwój kultury stanowi nieodłączny element postępu ludzkości, umożliwiając lepsze zrozumienie siebie nawzajem, otaczającego świata oraz przeszłości. W dobie obecnej trudno jest poddać przyszłość jednoznacznej ocenie, ponieważ zależy ona od wielu czynników, takich jak postęp technologiczny, zmiany społeczne, ekonomiczne, polityczne i ekologiczne. Niemniej jednak można zauważyć pewne trendy i wyzwania, które będą wpływać na przyszłość. W dzisiejszych czasach kluczowym trendem jest dynamiczny postęp technologiczny, który przynosi zmiany w pracy, edukacji i sposobie życia. Poruszanie się w przestrzeni hybrydalnej bez systemu wartości i norm, który wprowadza kultura, jest obarczone ryzykiem katastrofy społecznej. Wobec

---

¹⁹ S. Jaskuła, *Hybrydalna wędrówka między wymiarami*, „Journal of Modern Science”, 2021, Vol. 46, No. 1, s. 44.

²⁰ J. Kornacki, *Sztuczna inteligencja w odczarowanym świecie*, „Filozofia i Nauka. Studia Filozoficzne i Interdyscyplinarne” 2020, t. 8, cz. 1, s. 9.

tego należy zdać sobie sprawę z tego, że kultura cyfrowa jest niezbędna, co prowadzi do konieczności pozyskiwania kompetencji cyfrowych. Kompetencje cyfrowe to zbiór umiejętności, wiedzy i postaw pozwalających na skuteczne i bezpieczne korzystanie z technologii cyfrowych w różnych aspektach życia, w tym w procesie wychowania. Obejmują one m.in. umiejętność obsługi urządzeń cyfrowych, wyszukiwania i selekcjonowania informacji w Internecie, ochrony prywatności i bezpieczeństwa w sieci, a także rozwijanie kreatywności, myślenia analitycznego i umiejętności rozwiązywania problemów przy wykorzystaniu narzędzi cyfrowych. Jednak najważniejsze kompetencje cyfrowe – według ekspertów w dziedzinie *learning and development* – to: *resilience* (umiejętność pozytywnej adaptacji i radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych), *digital fluency* i *digital mindset* (płynność, biegłość cyfrowa) oraz kreatywność²¹. Kompetencje cyfrowe stanowią ważny element w procesie kształcenia i wychowania. Umożliwiają one swobodne poruszanie się w świecie nowych mediów i technologii cyfrowych. Z uwagi na to istnieje potrzeba kształtowania takiej tożsamości cyfrowej, która umożliwi wykorzystanie mediów społecznościowych i dziedzictwa kulturowego, zarówno tego realnego, jak i wirtualnego, w procesie wychowania. Jest to szczególnie istotne w kontekście powszechnej świadomości rosnących zagrożeń ze strony coraz to nowszych możliwości technologii teleinformatycznych, wdrażanych bez należytej ochrony prywatności i dbałości o zapobieganie różnym formom cyberprzestępczości. Rozwój automatyzacji i cyfryzacji (w tym: nanotechnologii, biotechnologii, technologii informacyjnych, kognitywistyki, sztucznej inteligencji, sztucznego życia, sztucznego społeczeństwa) docelowo może doprowadzić do ugruntowania się dataizmu jako swoistej ideologii ogarniającej cały świat w różnych jego wymiarach, tak jak to prognozuje Yuval Noah Harari²², oraz rzeczywistości *metaverse* (w pełni cyfrowej rzeczywistości), o której po raz pierwszy pisał Neal Stephenson²³. Wskutek aktyw-

---

²¹ [B.a.], *3 kluczowe kompetencje cyfrowe, które musisz rozwijać już teraz*, GroMar, 20.07.2021, <https://gromar.eu/blog/kompetencje-cyfrowe/> (14.04.2023).

²² Y.N. Harari, *Homo deus. Krótka historia jutra*, przeł. M. Romanek, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2018, s. 466-504.

²³ N. Stephenson, *Snow Crash*, Bantam Books, New York, NY 2000, s. 26-27.

nego wkraczania sztucznej inteligencji (AI), Big Tech i metawersum istnieje potrzeba edukacji, która ukaże nowe perspektywy oddziaływań wychowawczych. Wobec tego niezbędne jest podejmowanie działań w zakresie posługiwania się zaawansowanymi technikami informacyjno-komunikacyjnymi oraz identyfikowanie i rozwiązywanie złożonych, nietypowych problemów pojawiających się w obszarach wychowania²⁴. Wychowanek współczesnej szkoły powinien zdobywać wiedzę z zakresu współczesnej kultury rozwijającej się na fundamencie technologii cyfrowych oraz umiejętności pracy w środowiskach cyfrowych z zachowaniem społecznej odpowiedzialności, opierając się na wartościach kultury cyfrowej²⁵. Kultura cyfrowa jest też pewnego rodzaju odpowiedzią na wyzwania cyfrowej transformacji, której efektem są znaczące zmiany w niemalże każdej sferze istnienia i działania ludzkiego²⁶. Wymagać one będą zdolności przystosowywania się do ciągłych zmian i „wymyślenia siebie na nowo”. Najbliższy okres będzie czasem ciągłych transformacji, którym będzie podlegał również człowiek, dlatego bardzo ważna jest praca nad naszym potencjałem i budowanie kompetencji przyszłości. Stanford University wprowadził projekt Stanford 2025, który zmienia podejście do edukacji. Projekt opiera się na czterech koncepcjach edukacyjnych, takich jak otwarta pętla, własne tempo, kompetencje multidyscyplinarne i uczenie się z konkretnym celem. Chociaż oferta jest przeznaczona dla studentów tej uczelni, powstało pojęcie mikrokwalifikacji, czyli krótkich doświadczeń edukacyjnych, które pozwalają na zdobycie kluczowych kompetencji przyszłości na każdym poziomie kształcenia. Są nimi: *open loop*, czyli otwarta pętla, polegająca na przejściu ze sztywnych ram czasowych studiowania do niezależnych czasowo, powtarzalnych faz nauki, dostosowanych do zmieniających się potrzeb rynku pracy; *paced education*, czyli własne tempo, dostosowujące proces i czas na-

²⁴ E. Smyrnova-Trybulska, *Technologie informacyjno-komunikacyjne i E-learning we współczesnej edukacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, s. 458-471, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3615.

²⁵ K. Martowska, M. Molasy, *Spoleczna odpowiedzialność uczelni w procesie kształcenia przyszłych elit*, [w:] *Spoleczna odpowiedzialność uczelni*, red. K. Leja, Politechnika Gdańska, Gdańsk 2008, s. 99-106.

²⁶ E. Solarczyk-Ambrozik, *Dorosły uczeń w świecie cyfrowej transformacji i nowym ekosystemie uczenia się*, „Colloquium” 2021, t. 13, nr 4(44), s. 221-234.

uczania do potrzeb studenta, tak by zrozumiał on swój styl uczenia się i poznał swoje mocne i słabe strony w tym procesie; *axis flip*, czyli zmiana osi, która oznacza skupienie się na kompetencjach multidyscyplinarnych zamiast na tradycyjnie rozumianych dyscyplinach naukowych; *purpose learning*, czyli uczenie nastawione na cel, charakteryzujące się tym, że studiowanie ma polegać na szukaniu odpowiedzi na konkretne wyzwania stawiane przez współczesny świat²⁷.

ZAKOŃCZENIE

W Internecie dostępne są dzisiaj różnorodne narzędzia i materiały edukacyjne, które umożliwiają naukę w sposób interaktywny i przystępny. Z jednej strony młodzi ludzie mają dostęp do informacji z całego świata, co pozwala na poszerzanie horyzontów i zdobywanie wiedzy z różnych dziedzin. Z drugiej zaś trzeba zwrócić uwagę na problem nadmiaru informacji i konieczność krytycznego podejścia do źródeł.

Kultura cyfrowa wpływa również na kształtowanie relacji międzyludzkich. Dzięki Internetowi i nowoczesnym technologiom młodzi ludzie mogą nawiązywać kontakty z rówieśnikami z różnych krajów i kultur, co przyczynia się do kształtowania ich tożsamości kulturowej i społecznej. Jednakże należy pamiętać o ryzyku izolacji i braku kontaktu ze światem realnym, co może wpłynąć negatywnie na rozwój emocjonalny i społeczny.

Innym ważnym aspektem kultury cyfrowej w wychowaniu w rzeczywistości hybrydalnej jest rozwój umiejętności cyfrowych. W dzisiejszych czasach umiejętność obsługi komputera, korzystania z Internetu czy mediów społecznościowych jest konieczna w wielu dziedzinach życia. Młodzi ludzie, którzy posiadają te umiejętności, mają większe szanse na rozwój i osiągnięcie sukcesu w przyszłości. Jednak równie ważne jest rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia i samooceny, co pozwala na korzystanie z mediów w sposób bezpieczny i odpowiedzialny.

---

²⁷ M. Kosińska, *Jakie kompetencje trzeba posiadać w przyszłości? Raport*, „My Company Polska” 2022, nr 8(83), <https://mycompanypolska.pl/arttykul/jakie-kompetencje-trzeba-posiadcac-w-przyszlosci-raport/9800> (13.04.2023).

Kultura cyfrowa ma duży wpływ na wartości i postawy, które kształtują się w rodzinie. Codzienne praktyki komunikacyjne związane z korzystaniem z urządzeń mobilnych prowadzą do zmian w relacjach międzyludzkich. W różnych pokoleniach wartości związane z bliskim kontaktem z drugą osobą się różnią. Najstarsze pokolenie, czyli dziadkowie i babcie, uważa, że prawdziwa i wartościowa komunikacja i relacje rodzinne powinny odbywać się w bezpośredniej dostępności, a intensywna komunikacja za pośrednictwem urządzeń mobilnych jest mniej wartościowa i mniej prawdziwa. Z kolei w pokoleniu młodszym, czyli rodziców i dzieci, korzystanie z urządzeń mobilnych jest integralnie związane z wartościami rodzinnymi i nie ma podziału na wartościowe i mniej wartościowe formy kontaktu. Obecność urządzeń mobilnych w rodzinie prowadzi do zmian przyzwyczajęń i nawyków poszczególnych jej członków oraz może przyczynić się do poważnej rekonstrukcji norm i wartości związanych z „rodzinną kulturą”²⁸.

BIBLIOGRAFIA

- [b.a.], *3 kluczowe kompetencje cyfrowe, które musisz rozwijać już teraz*, GroMar, 20.07.2021, <https://gromar.eu/blog/kompetencje-cyfrowe/>.
- Bougsiaa H., Cackowska M., Kopciewicz L., *Dzieci w kulturze cyfrowej*, „Ars Educandi” 2013, t. 10, s. 23-48, <https://doi.org/10.26881/ae.2013.10.02>.
- Dyczewski L., *Kultura polska w procesie przemian*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1993, *Prace Wydziału Nauk Społecznych – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 30.
- Górniewicz J., *Teoria wychowania (wybrane problemy)*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, Olsztyn 2007.
- Grzegorzewska M., *List do młodego nauczyciela (cykl trzeci)*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1961.
- Harari Y.N., *Homo deus. Krótka historia jutra*, przeł. M. Romanek, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2018.
- Jaskuła S., *Hybrydalna wędrówka między wymiarami*, „Journal of Modern Science” 2021, Vol. 46, No. 1, s. 41-55, <https://doi.org/10.13166/jms/139690>.
- Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1996.

²⁸ H. Bougsiaa, M. Cackowska, L. Kopciewicz, *Dzieci w kulturze cyfrowej*, „Ars Educandi” 2013, t. 10, s. 27-28.

- Kelly K., *The Inevitable: Understanding the 12 Technological Forces That Will Shape Our Future*, Penguin Books, New York, NY 2016.
- Kiereś B., *Wychowania filozofia*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 9, red. A. Maryniarczyk et al., Polskie Towarzystwo Tomasza w Akwinu, Lublin 2008, s. 857-864.
- Kohleberg L., Mayer R., *Rozwój jako cel wychowania*, [w:] *Spory o edukację. Dylematy i kontrowersje we współczesnych pedagogiach*, red. Z. Kwieciński, L. Witkowski, Instytut Badań Edukacyjnych–Wydawnictwo Edytor, Warszawa–Toruń 1993, s. 51-95.
- Korczak J., *Wybór pism pedagogicznych*, t. 1, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1958.
- Kornacki J., *Sztuczna inteligencja w odczarowanym świecie*, „Filozofia i Nauka. Studia Filozoficzne i Interdyscyplinarne” 2020, t. 8, cz. 1, s. 9-29, <https://doi.org/10.37240/FiN.2020.8.1.1>.
- Kozińska M., *Jakie kompetencje trzeba posiadać w przyszłości? Raport*, „My Company Polska” 2022, nr 8(83), <https://mycompanypolska.pl/artukul/jakie-kompetencje-trzeba-posiadc-w-przyszlosci-raport/9800>.
- Martowska K., Molasy M., *Spoleczna odpowiedzialność uczelni w procesie kształcenia przyszłych elit*, [w:] *Spoleczna odpowiedzialność uczelni*, red. K. Leja, Politechnika Gdańska, Gdańsk 2008, s. 99-106.
- Nawroczyński B., *Zasady nauczania*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1961.
- Papież Franciszek, *Humana communitas. List do Przewodniczącego Papieskiej Akademii Życia*, „L'Osservatore Romano” 2019, nr 2, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/listy/humana_communitas_06012019.
- Popper K.R., *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*, Oxford University Press, London 1972.
- Popper K.R., *The Logic of Scientific Discovery*, Routledge, London 1959.
- Popper K.R., *The Open Society and Its Enemies*, Routledge, London 1945, <https://doi.org/10.2307/j.ctt24hqxs>.
- Popper K.R., *The Poverty of Historicism*, Routledge, London 1957.
- Popper K.R., *Unended Quest: An Intellectual Autobiography*, Routledge, London 1976.
- Smyrnova-Trybulska E., *Technologie informacyjno-komunikacyjne i E-learning we współczesnej edukacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 3615.
- Solarczyk-Ambrozik E., *Dorosły uczeń w świecie cyfrowej transformacji i nowym ekosystemie uczenia się*, „Colloquium” 2021, t. 13, nr 4(44), s. 221-234, <https://doi.org/10.34813/47coll2021>.
- Sośnicki K., *Podstawy wychowania państwowego*, Książnica-Atlas, Lwów–Warszawa [1933], *Biblioteka Pedagogiczno-Dydaktyczna*, nr 11.
- Stephenson N., *Snow Crash*, Bantam Books, New York, NY 2000.

Tönnies F., *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, przeł. M. Łukasiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, *Biblioteka Socjologiczna*.

Zarzycki L., *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*, Rada Wydawnicza Karkonoskiej Państwowej Szkoły Wyższej, Jelenia Góra 2012.

Znaniecki F., *Socjologia wychowania*, t. 1: *Wychowujące społeczeństwo*, t. 2: *Urabianie osoby wychowanka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, *Biblioteka Socjologiczna*.

ABSTRACT

The Importance of a Digital Culture in Upbringing within a Hybrid Reality

In a time of inevitable impacts of technological forces that will shape our future, the process of upbringing may change. Social, economic and cultural changes require us to carefully analyse the process of cultural diffusion so that we can avoid the destruction of important elements of cultural heritage, the disturbance of its balance and the creation of a vacuum in social consciousness. A digital culture in a hybrid reality will play an important role in this process, so as not to succumb to the degradation of humanity and the paradox of 'progress'. The goals of education will need to be revised, which must take into account the impact of the development of artificial intelligence on preparing the individual for life in society, developing their intellectual and emotional abilities, forming their attitudes and values, and teaching them to co-operate and communicate with other people. Acquiring digital cultural competencies is essential in dealing with the overabundance of information and the necessity of a critical approach to its sources so that the process of upbringing could serve to acquire critical thinking skills, not only to memorise facts and information, but also to help to shape a man's character and personality.

Keywords: upbringing, digital culture, hybrid reality

Rzeczywistość hybrydalna połączonych dwóch wymiarów: realnego i wirtualnego niesie ze sobą potrzeby nowych prądów i idei wychowawczych. Coraz szybszy postęp techniki dokonuje zmian w zakresie wiedzy i umiejętności wymaganych w przeistaczanym świecie. Zrozumienie ich charakteru, uwrażliwienie na różnorodność perspektyw, gotowość do podejmowania dialogu i zwrotów w myśleniu mogą być podstawą transformacji procesów wychowawczych nakierunkowanych na rozwój jednostek i społeczeństw. Potrzeba ta w epoce progresu technologii, a jeszcze bardziej w epoce sztucznej inteligencji, wydaje się istotniejsza niż we wcześniejszych okresach rozwoju cywilizacyjnego. Szybkość zachodzących zmian wymusza pilne refleksje nad współczesnym wychowaniem. Nowo tworzone programy czy całe modele wychowawcze muszą przygotowywać do życia w świecie odmiennych niż dotychczas interakcji człowieka z techniką. Jednocześnie powinny uwrażliwiać na wyzwania i zagrożenia, jakie one generują. To niezmiernie trudne zagadnienie, ale i zarazem wyzwanie, którego sednem jest stworzenie takiego systemu wychowawczego, którego aktualności nie zmieni bieżąca i przyszła transformacja świata.

<https://akademicka.pl>

